

ИТАЛО КАЛВИНО
ПРИКЛЮЧЕНИЯТА НА
ТРИМА ЧАСОВНИКАРИ И
ТРИ РОБОТА

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

1980 г.

Често пъти усърдието, което хората влагат в дейности, изглеждащи на пръв поглед напълно недоходоносни и целящи единствено да ги развлекат и да им доставят удоволствие от разрешаването на някой труден проблем, се оказва съществено в област, която никой не би предвидил, и води до неизмерими последици. Така е в поезията и в останалите изкуства, така е и в науката техниката.

Създадените през XVIII век работи предхождат индустриалната революция, която ще приложи в производството технологичните решения, изнамерени за устройството на тези сложни играчки. Трябва, разбира се, веднага да кажем, че създаването на роботите не е било само забавление, макар да ни изглежда така: всъщност то е било и особена страст, демиургична мечта, философско предизвикателство при съпоставянето на човека с машината. Голямото щастие на робота като литературна тема — от Пушкин до По и Вилие дьо л'Ил—Адам — потвърждават силата на това увлечение, неговите хиперрационални и подсъзнателни съставки.

Тези мои разсъждения са предизвикани от една необикновена книга за нюшателските „андроиди“. През XVIII век Нюшател бил столица на часовникарството не само като занаят, но и като наука (спомнете си шестте тома „Есета върху часовникарството“ от Фердинанд Бертхуд). Неотдавна музеят в Нюшател реставрира механичните устройства и възкреси за нов живот три прочути робота — „писарят“, „художникът“ и „музикантката“, — създадени преди повече от двеста години от майсторите в тази традиция, двамата Жаке — Дроз, баща и син, и Ж. Ф. Лешо.

Трудът на Ричи документира подробно с цветни илюстрации външния вид и устройството на трите „андроида“. Черно-бели илюстрации ни запознават с техния почерк и рисунки, както и с партитурите на музикалните пиеси, изпълнявани на чембало, а текстовете разказват историята на конструкторите и техните създания, техническите им характеристики и последните реставраторски работи. (Освен това към книгата е приложена и грамофонна плоча с репертоара на „музикантката“ преди и след реставрирането.)

Откъде идва това вълнение, предизвикано от една чисто техническа и документална книга? Всъщност трите „андроида“ не

прикриват с нищо външния си вид на кукли, нито същността си на механични устройства. Може би трябва да прелистим отново страниците на Бодлер за играчките и тези на Клайст^[1] за марионетките, за да вникнем в причините за това несекващо очарование. Тук и грациозният и галантен XVII век на дантелите по китките и якичките, както и студеният и аналитичен XVIII век на таблиците и схемите на Енциклопедията влияят еднакво с подчертано присъствие. А и названието „андроиди“ претопява тези внушения в едно предлитературно, научнофантастично видение, нещо като животински вид между човека и машината, или народ от възможни нашественици, в които в последна сметка ще познаем нашите двойници.

Физиономията на „писаря“ или „писателя“ не е много интелигентна, но затова пък механизмът му е извънредно сложен: китката се движи в три посоки, пачето перо изписва буквите с надебеляване и изтъняване по всички правила на краснописа, потопява се в мастилницата, сменя редовете като пишеща машина и едно устройство го блокира, след като постави точка на края на изречението. Система от зъбни колела му позволява да изписва главни и малки букви и да съставя програмираните изречения.

Движенията на „рисувача“ са на пръв поглед по-ефектни, но механизмът му е много по-прост от този на „писаря“. Репертоарът му се състои от четири рисунки, програмирани още при конструирането му, включващи едно кученце и профила на Луи XV. Анекдотът разказва, че по време на едно представяне пред Луи XV и Мария Антоанета, развълнуваният оператор, след като обявява портрета на краля, сбърква програмата и изпод молива на робота излиза кученцето, нещо, „което създаде известно смущение“.

Докато физиономията на двамата виртуозни графици са куклено инфантилни, изпълнителка на чембало е кукла-жена със загадъчен израз, будещ жажда за порочни авантюри като в разказите на Томазо Ландолфи^[2]. Авторът на коментара обяснява, че тя е „единствената кукла в света, която диша и по този начин е съпричастна на нашия живот, създавайки впечатление, че източник на живота ѝ е същият въздух, от който зависи и нашият“ и се пита дали тя не се „отдава чрез нежната си музика на иреални удоволствия с някакъв свой обожател,

или пък съживява у Пиер Жаке-Дроз неизличимия спомен за загубената завинаги млада съпруга...“

Историята на Пиер Жаке-Дроз (1722–1790) е история на един истински син на XVIII век. Той изоставя Теологическия факултет, за да се посвети на часовникарството. Усъвършенствува се по време на честите си пребивавания в Париж (там се били установили някои нюшателски майстори от по-старото поколение), за да задълбочи след това знанията си в Базелския университет, където посещава лекциите на Жан Бернули и други членове на тази известна фамилия математици.

Славата на Жаке-Дроз скоро прехвърля пределите на Юра и се разпространява из цяла Европа. По това време Нюшател, макар да влиза в Швейцарската федерация, е княжество, подчинено на пруския крал, и връзките му с кралските дворове били много тесни. С каруца, натоварена със стенни часовници, Жаке-Дроз стига чак до Мадрид, където майсторството му е признато от испанския кралски двор.

Завърнал се в родината си, той основава заедно със сина си Анри-Луи (1752–1791) работилница в Ла Шо-де-Фон. Когато решава да конструира „андроидите“, вече е на върха на славата си, застанал начело на световно реномирана фирма. Откъде е дошъл решителният подтик? От математиците Бернули? От един местен лекар, който според хрониките от онова време бил малко изобретател, малко естественик и малко магьосник? Или пък от Лешо, от чийто портрет ни гледа гном — мъдрец (лицата на двамата Жаке-Дроз са по-скоро безизразни)?

Онова, което знаем със сигурност, е, че след 1773–1774 г., когато са създадени роботите, животът на тримата часовникари се променя: те живеят предимно като функция на създанията си, показвайки ги на височайши посетители и развеждайки ги на турнета из европейските столици. Но в същото време тяхното предприятие се разраства. Те основават филиал в Лондон, откъдето изнасят за Китай и Индия скъпи часовници, музикални кутийки, пойни птички и други механични чудеса.

Но ето че настава объркване: когато се говори за „дрозите“, кого имаме предвид — тримата часовникари или трите робота? Излиза, че по-скоро роботите. Надписът на една гравюра от онова време, на която са изобразени те, гласи: „Тримата дрозиди“. Трите кукли са вече приели

имена на членове на семейството. Не зная точната дата на отпечатването на гравюрата: преди или след превземането на Бастилията? Човек би казал, че трите робота са се разбунтували, извоювали са автономията си и са узурпирали имената на своите изобретатели.

Дали поради това и голямото предприятие на Жаке-Дроз изпада в криза и скоро фалира? Разбира се, Френската революция нанася силен удар на пазара на луксозни стоки и Наполеоновите войни пресичат износа им; но кризата, изглежда, е започнала по-рано и е засегнала целия швейцарски часовникарски бранш.

Онова, което знаем със сигурност, е, че след 1789 г. „андроидите“ не фигурират в инвентара на предприятието. Минават от ръка на ръка, все така показвани на публиката като атракция. (А може би самите те, след като провъзгласили „правата на робота“, са тръгнали свободно из Европа?) От турне на турне те попадат в обсадената от Наполеоновите войски Сарагоса, биват пленени и закарани във Франция като военна плячка. Оттук отново тръгват да шествуват по европейските изложби през целия XIX век.

А ето и едно необикновено доказателство за вярност: през целия този век гражданите на Нюшател никога не забравят съществуването на тримата свои блуждаещи по света синове: от време на време местните вестници подновяват апелите те да бъдат намерени и репатрирани. И това става през 1905 г. посредством обществена подписка. (Или пък самите те — роботите — са пожелали да се върнат в родината си? Непоклатими оптимисти като Калиостро, Казанова и Кандид, те предприемат странстванията си по следите на големите авантюристи на своя век, но в зората на новия век овреме разбират, че светът започва да става непоносим за създания, движени от толкова прости и прозрачни жизнени механизми. Наложило им се е да си спомнят, че са швейцарски граждани, преди да е станало късно.) В програмата на „писаря“ е включена и следната фраза, която той и до днес изписва със своя старинен почерк: „Никога вече няма да напуснем нашата страна.“

[1] Хайнрих фон Клайст (1777–1811) — немски прозаик и драматург. — Б.р. ↑

[2] Томазо Ландолфи (1908–1979) — италиански писател
визионер — Б.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.